

kot mentaliteta, ampak kot način vsega mišljenja, reagiranja in bivanja. V bistvu se pri Gleju in njegovi publikii reproducira tradicionalni meščanski odnos do gledališča in kulture, o katerem smo si Slovenci delali iluzije, da je že mrtev in da ga na silo oživljajo nekateri zaprašeni (bivši) prvaki slovenskega kulturnega življenja. Gledališče (in sploh kultura) je nekaj vzvišenega nad banalno množico in njenimi skrbmi, gledališki užitki so dostopni samo ozkemu krogu izbrancev, vsi drugi pa tega nočejo ali ne morejo (to je še bolj verjetno) razumeti. Petkov večer, ki nam ga je pripravil Glej, je bila pravzaprav Drama-dvajset-let-pozneje, z vsemi nujnimi in razumljivimi spremembami in napredkom, seveda. Preračunano — podzavestno morda —, je bilo vse, od prostora za igro pa do garderobe gledalcev.

To dejstvo pravzaprav sploh ne bi smelo biti presenečenje, saj je jasno, da meščanstvo ni bilo nikoli izkoreninjeno (bolj duhovna kot socialna eksistenca), in pričakovati je bilo njegovo samoreproduciranje. Novost je le v tem, da je tukaj do samoreprodukcije prišlo na doslej nov način. Gre za strukturo avantgardnosti, socialne zapostavljenosti, nerazumljenosti itd., kar naj bi prekrilo pravo resnico mlade meščanske generacije. Podrobneje o tej strukturi ne bi pisal, saj je razprav, intervjujev in izjav tega kroga poln dnevni in revialni tisk.

Seveda pa med klasičnim meščanskim kulturništvom in moderno generacijo obstajajo čisto stvarne razlike, vendar pa razpravljanje o njih najbrž ne spada v to razmišljanje. Opozoril bi samo na neko spremembo v ravnanju in dojemanju, ki zadnja leta postaja vse bolj očitna. Nova meščanska generacija je še bolj neprodušno zaprta sama vase, kot so bili njeni predhodniki. Ustvarjen je nov tip kulture, literature, gledališča, ki postavlja še ostrejšo črto ločnico med »posvečenim«

in nevrednim. V ozkem krogu se je razvila atmosfera samozadostnosti in samovšečnosti, ki presega vse meje. Z eno besedo, ustvarjajo se dvorni pisci, dvorni kritiki, dvorno občinstvo.

Vsa ta dejstva, ki so do sedaj le tu in tam prišla do veljave, so ob zadnji premieri Gleja tako očitno bruhanila na dan predvsem zaradi že omenjene koincidence. Ker je bila Šeligova historija napisana prav za Glej, ni bilo več ničesar, kar bi bilo zakrivalo pravo vsebino Gleja-institucije-meščanstva. V luči zadnje predstave se naenkrat razsvetlijo tudi nekateri prejšnji kulturni dogodki v tem okolju, vendar pa to ni več predmet tega zapisa.

Seveda pa so bili izredni uspeh Šeligovega teksta in taka jasnost in razkritost fenomena novega meščanskega kulturnega okolja možni samo na premieri, saj je omenjeni krog kljub vsemu še tako ozek, da ne more zapolniti, recimo, vseh predvajanj te in drugih predstav. Zato je nujno in logično, da Kdor skak, tisti hlap na svojih reprizah ne bo doživel tako spontanega odmeva, prav tako pa se najbrž ne bo več tako edinstveno ponovila omenjena razkritost in pokritost. Vendar to ni več tako pomembno, ne glede na nadaljnjo usodo Glejeve novitete — dokončno se je uveljavilo novo slovensko meščansko gledališče.

Jaša Zlobec

ZAMUJENA PRILOŽNOST

Že nekajkrat sem mislil napisati takšno gloso in prav tolikokrat sem to misel zavrzel, ker sem tehtal, ali je sploh primerno, da se človek le z nekaj besedami, z bežnim vtisom obregne ob delo, ki resnično zasluži vse naše priznanje in smo res lahko zadovoljni, da ga dobivamo tudi Slovenci hkrati s številnimi drugimi narodi po svetu. V mislih imam široko zasnovano Zgodovino človeštva, ki jo izdaja Unesco

in je njeno slovensko izdajo prevzela Državna založba Slovenije.

Doslej je pri nas izšlo prvih sedem zvezkov. Pred kratkim so izšli trije od štirih programiranih, ki se ukvarjajo z dvajsetim stoletjem, z našim časom torej, kar pomeni, da imamo pred seboj najzanimivejši del tega velikega projekta, hkrati pa tudi najbolj sporen, saj gre pravzaprav za zgodovino, ki je še vsa v vrenju, in tudi gledamo nanjo, posamezniki in narodi, vsak s svojimi očmi. »Objektivnost«, ki bi vsaj v glavnih obrisih zadovoljila vse ali celo tudi samo večino, je v tem primeru domala nemogoča. Tega so se zavedali tudi vsi trije avtorji tega velikega dela. Tako piše leta 1965 avtorica-urednica v svojem Dodatku k predgovoru tudi tole: »... Našo splošno metodo so kritizirali zastopniki treh osnovnih in nasprotujočih si filozofskih gledišč:

1. tradicionalnega zahodnega liberalizma, ki vidi v dvajsetem stoletju obdobje velike kulturne krize, v kateri gre za vrednoto osebnih svobode in vrednoto odgovornosti;

2. marksizma-leninizma, ki gleda na dvajseto stoletje v duhu zakonov dialektičnega historičnega materializma;

3. starega katoliškega nazora, ki poudarja prvenstvo nespremenljivih duhovnih vrednot...«

To se je tudi zgodilo. Nihče ni bil s knjigo povsem zadovoljen, hkrati pa so se že med nastajanjem tega dela vsi trudili, da bi na avtorje in urednike knjige kar najbolj »vplivali«, za kar so imeli tudi določene možnosti, kajti namen tako Unesca kot od njega pooblaščenih avtorjev je vendarle bil, da bi bilo delo prav zaradi svoje nadacionalnosti, neideološkosti kolikor mogoče objektivna sinteza vsega obstoječega. Tako je bil poslan rokopis vsem nacionalnim komisijam Unesca po svetu, ki so sporočile avtorjem svoje kritične pripombe, politične, ekonomske, kulturne, znanstvene in druge narave, od katerih so vsaj nekatere tudi

vplivale na dokončno redakcijo besedila, kakršnega danes prebiramo. Hkrati pa je sam koncept dela takšen, da dodaja slehernemu poglavju vsaj bistvene odstavke tistih pripomb, ki niso mogle prepričati avtorjev Zgodovine človeštva, da bi ob njih svoja spoznanja korigirali, jih dopolnili ali kako drugače spremenili, pa so se jim vendar zdele tako pomembne, da so z njimi, čeprav samo kot z »opombami«, seznanili bralce.

Bilo je očitno vsem: knjiga je lahko sicer najobjektivnejša podoba zgodovine našega časa, povsem objektivna pa vendarle ne more biti, ker to preprosto ni mogoče. Zato tudi omenjena možnost, da sleherni narod, sleherni država prispeva svoj »dodatni« košček objektivnosti svoje lastne podobe, če že ne more kaj bistvenega prispevati k večji objektivnosti celovite podobe sveta, kot nanovo ustvarjene posebne skupnosti našega časa.

In pri tej možnosti smo Jugoslovani odpovedali.

V svojem dodatku k predgovoru piše glavna oblikovavka dokončnega besedila in urednica Caroline F. Ware: »... Marksistično-leninistično gledišče je izraženo v kritikah, ki smo jih prejeli iz Sovjetske zveze, Češkoslovaške, Madžarske, Poljske in Bolgarije. Drugih možnih različic tega gledišča, ki bi lahko prišle iz Ljudske republike Kitajske in iz Jugoslavije, nismo prejeli, ker Kitajska ni bila član Unesca v času, ko je bil rokopis poslan v pretnes (1959), in ker je bila Jugoslavija med tistimi komisijami, ki niso poslale pripomb na osnutek.«

V tej pripombi je čutiti, če nič drugega, vsaj obžalovanje, da Kitajske (iz razumljivih razlogov) in Jugoslavije tako ali drugače zarisane poteze njune lastne podobe v Zgodovini človeštva dvajsetega stoletja kaj posebno ne zanimajo, čeprav pomenita prav ti dve deželi dve »različici« v svetu, ki je v knjigi obravnavan kot komunističen.

Da je tako, je razvidno iz samega teksta, ko je na primer govor o gospodarski strukturi posameznih socialističnih dežel in kjer o Jugoslaviji piše: »... Jugoslovansko gospodarstvo se je po letu 1948, ko sta se Jugoslavija in Sovjetska zveza razšli, razvijalo po čisto drugačnih poteh in zunaj medsebojno povezanega ustroja gospodarstev Sovjetske zveze in njenih vzhodno-evropskih sosed. V prepričanju, da so našli pravo socialistično obliko, so Jugoslovani razvoj svojega gospodarstva oprli na družbeno lastništvo produkcijskih sredstev, ta pa naj bi upravljali tisti, ki so neposredno udeleženi v vsakem produktivnem podjetju... Tako je socialistično gospodarstvo Jugoslavije kakor druga socialistična gospodarstva imelo družbeno lastništvo produkcijskih sredstev in neko mero gospodarskega načrtovanja, kakor kapitalistična gospodarstva, pa visoko stopnjo podjetniške pobude, tekmovanja in ločitev lastništva od nadzorstva kakor v velikih kapitalističnih delniških družbah...«

Najbrž ne gre izgubljati besed o tem, da bi bila kakšna »pripomba« z naše strani prav primerna, hkrati pa najbrž tudi zaželeno, saj bi lahko neposredno opredelila eno izmed dveh tudi širše zanimivih »različic« v družbenih strukturah današnjega socialističnega sveta.

Pa tudi sicer je umesten očitek našim nacionalnim komisijam Unesca, ki že od vsega začetka niso pokazale nobene aktivnosti pri tem velikem dejanju, pri tem poskusu neobremenjene demokratične interpretacije sodobnega sveta, kajti pri Zgodovini človeštva je — razen v zadnji fazi, ko je bilo dokončno besedilo zaupano trem avtorjem — z gradivom, razlagami, ocenami in kritiko sodeloval vendarle kar cel štab uglednih znanstvenikov s celega sveta, vendar zaman iščemo kakršnokoli jugoslovansko ime med tistimi, ki so postavljali kriterije za zbiranje in obravnavo gradiva, torej med članstvom

Mednarodne komisije za zgodovino znanstvenega in kulturnega razvoja človeštva, kakor tudi med njenimi dopisnimi člani, čeprav so med njimi tudi imena mnogo manjših držav (Burma, Čile, Danska, Filipini, Honduras, Irak, Iran, Izrael, Kuba, Libanon, Nepal, Senegal, Sirija, Švedska, Švica, Tajska, Urugvaj).

Tu prav gotovo ne gre za izključevanje Jugoslavije, temveč se je pokazala naša mlačnost, brezbriznost v stvareh, ki bi nas morale zanimati, če že ne kot posameznike, pa vsaj kot skupnost, ki ima svoj posebni družbeni profil in smo nanj celo ponosni.

Da ne bo nesporazuma: Zgodovina človeštva — zlasti še knjige, ki obravnavajo dvajseto stoletje — je epohalno delo in priznanje gre vsem, ki so kakorkoli pri njem sodelovali. Tudi Državni založbi Slovenije, ki se je potrudila za slovensko izdajo. Nerazumljiva in graje vredna pa je naša nenavzočnost v tem delu, kot neposrednih sooblikovalcev njegove dokončne podobe, čeprav smo imeli vse možnosti za takšno sodelovanje. Enakopravno z drugimi narodi in kulturami.

Najmanj, kar lahko ob tem zapišemo: Zamujena priložnost.

Antikronist

TV LJUBLJANA IN PRENOS PODELITVE PREŠERNOVIH NAGRAD

Sedeli smo pred televizorjem in čakali na trenutek, ko bo sporočeno, kateri kulturni ustvarjalci so dobili letošnja najvišja nacionalna priznanja.

Ekran: orkester odigra, predsednik SAZU Josip Vidmar izpove svoje nazore o umetnosti (dva izmed nas sta si takoj v laseh), poslušamo pojasnila o delu komisije, ki je izbirala nagrajence, ugotavljamo obraze smetane, ki je